

Stoacılığın Afet-Erdem İlişmesine Yaklaşımı Üzerine Birkaç Not

İbrahim Aksu

[0000-0002-7172-4204](https://orcid.org/0000-0002-7172-4204)

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Erzincan, Türkiye

<https://ror.org/02h1e8605>

ibrahim.aksu@erzincan.edu.tr

Öne Çıkanlar

- Afetler, felaketler, korkular ve acılar bireylerin erdemlerini sergilemeleri için birer fırsattır.
- Erdem tehlikeye açtır ve tehlike olmaksızın erdemlerin varlığını gerçek manada kanıtlamak mümkün değildir.
- Afetler topluma kimin gerçekten erdem sahibi olduğunun görülebileceği bir bağlam sunar.
- Afetler bireye erdemlerini önce kendine sonra da başkalarına gösterebilmesi için olanak sunar.

Atıf Bilgisi

Aksu, İbrahim. “Stoacılığın Afet-Erdem İlişmesine Yaklaşımı Üzerine Birkaç Not”. *ÂSÂR Akademik Dinî Araştırmalar Dergisi*, Deprem ve Din Özel Sayısı (Nisan 2026), 312-323. <https://doi.org/10.5281/zenodo.19916416>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi 22 Ocak 2026

Kabul Tarihi 22 Mart 2026

Yayın Tarihi 30 Nisan 2026

Hakem Sayısı İki İç Hakem-İki Dış Hakem

Değerlendirme Çift Taraflı Kör Hakemlik

YZ Etik Beyan Bu çalışmanın dil düzenleme, çeviri, veri analizi, kod yazımı veya görselleştirme gibi hiçbir aşamasında herhangi bir yapay zekâ aracı kullanılmamış; nihai metin tamamen yazar tarafından oluşturulmuştur.

Etik Beyan Bu makale, özgün bir çalışma olup; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu üzere tüm aşamalarından bilimsel etik, ilke ve kurallarına uygun davranılmıştır.

Benzerlik Taraması Yapıldı-intihal.net

Etik Kurul İzni Etik izne tabi değildir.

Çıkar Çatışması Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Etik Bildirim asardergisiebyu@gmail.com

S. Kalkınma Amaçları 4 Nitelikli Eğitim

Dizinler **ERIH PLUS** (31.03.2025)

Lisans **CC BY-NC 4.0**

Some Notes on the Stoic Approach to the Disaster-Virtue Relationship

İbrahim Aksu

[0000-0002-7172-4204](https://ror.org/02h1e8605)

Erzincan Binali Yıldırım University, Department of Philosophy and Religious Studies, Faculty of Theology,
Erzincan, Türkiye

<https://ror.org/02h1e8605>

ibrahim.aksu@erzincan.edu.tr

Highlights

- Disasters, catastrophes, fears, and sufferings constitute opportunities for individuals to display their virtues.
- Virtue desires danger, and without danger it is not truly possible to prove the existence of virtues in a real sense.
- Disasters provide society with a context in which it can be seen who truly possesses virtue.
- Disasters offer individuals the possibility of demonstrating their virtues first to themselves and then to others.

Citation

Aksu, İbrahim. "Some Notes on the Stoic Approach to the Disaster-Virtue Relationship". *ÂSÂR Journal of Academic Religious Studies, Earthquake and Religion Special Issue (April 2026)*, 312-323. <https://doi.org/10.5281/zenodo.19916416>

Article Information

Date of submission 22 January 2026

Date of acceptance 22 March 2026

Date of publication 30 April 2026

Reviewers Two Internal-Two External

Review Double-blind

AI Ethics Statement No artificial intelligence tools were used in any phase of this study, including language editing, translation, data analysis, code generation, or visualization; the final text was created entirely by the author.

Ethical Statement This article is an original work, and all stages of its preparation, including data collection, analysis, and presentation of information, have been conducted in accordance with scientific ethical principles and standards. It is not subject to ethical approval.

Plagiarism checks Yes-intihal.net

Ethics committee Not subject to ethical clearance.

Conflicts of Interest The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest

Grant Support No funds, grants, or other support was received.

Complaints asardergisiby@gmail.com

S. Development Goals 4 Quality Education

Dizinler **ERIH PLUS** (31.03.2025)

Lisance **CC BY-NC 4.0**

Giriş

İnsanın yaşamın herhangi bir noktasında felaket şeklinde nitelenebilecek durumlara maruz kalması yahut şahit olması neredeyse kaçınılmazdır. Bu da felaketleri insan yaşamının bir parçası haline getirmektedir. Söz konusu felaketlerin bir kısmı doğrudan ya da dolaylı biçimde insanın tercih ve eylemlerinin birer neticesidir. Özleri itibariyle engellenebilir olmalarından ötürü bunların hazırlanma ve gerçekleşme süreçlerinde insanın müdahalesinden bahsedebilmek ve dolayısıyla da ilgili süreçler çerçevesinde bireysel sorumluluk tartışmaları yapabilmek mümkündür. Böylesi tartışmaların yapılabilmesi, anılan türdeki felaketlerin doğrudan ahlakî incelemelere konu kılınabilmesi anlamına gelmektedir. Ancak felaketlerin bir kısmı da var ki hiçbir biçimde insanın tercih ve eylemlerinin birer neticesi değildir. Bunlara evrendeki fiziksel süreçlerin kendiliğinden meydana getirdiği bir netice anlamında *doğal* veya evrendeki işleyişe metafiziksel bir müdahalenin neticesi anlamında *ilahî* felaketler demek mümkündür. Doğal ya da ilahî felaket kategorisine dahil olanların ilk türdeki felaketlere nispetle taşıdıkları mahiyet farklılığı kendisini isimlendirme düzeyinde de belli etmektedir. Nitekim Türkçede herhangi bir felaketin doğallığını, insanüstülüğünü vurgulamak adına “afet” sözcüğüne müracaat edilmektedir. Buna göre, felaket sözlükte “büyük sıkıntılara sebep olan çok üzücü durum, büyük dert, yıkım, belâ”¹ şeklinde tanımlanırken, afet “önlenmesi elde olmayan büyük felâket, belâ, musîbet, bâdire”² biçiminde tanımlanmaktadır. Peki, hazırlanışları ve gerçekleşmeleri itibariyle bütünüyle insan müdahalesine kapalı olmalarını göz önünde bulundurduğumuzda afetlerin ahlakî incelemelere konu edilmesinden bahsedilebilir mi? Bu sorunun cevabı evettir, çünkü afetlerden doğrudan etkilenen taraflardan biri de insandır. İhtiyar sahibi bir varlık olarak insanın tercihleri ve bilinçli eylemleri afetin kendisinin değilse de oluşturduğu etkilerin, meydana getirdiği sonuçların gerek maddi gerekse manevi anlamda yönü, büyüklüğü, yıkıcılığı vb. hususlar üzerinde belirleyiciliğe sahiptir. Bundan ötürü, hazırlık ve oluşum aşamalarındaki doğallıklarına ya da ilahîliklerine rağmen afetler etki/sonuç aşamalarında insanla ilişkilidir.³ İnsanla olan ilişkileri ise bizlere afetleri de ahlakî soruşturmanın konusu haline getirme imkânı sunmaktadır.

¹ İlhan Ayverdi, “Felâket” md., *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2005), 1/930.

² Ayverdi, “Âfet” md., 1/34.

³ Afet-insan ilişkisine bir başka açıdan daha yaklaşmak mümkündür. Çağlayan’ın gündeme getirdiği bu yaklaşıma göre, esasında doğada *afet* bulunmamaktadır. Bizler, daha ziyade, doğanın olağan hareketleri içerisinde insanoğlunu olumsuz etkilediğini düşündüklerimizi *afet* şeklinde isimlendirmekteyiz. Dolayısıyla da doğa hareketlerinin nesneliliğine kıyasla *afetlerin*

Afetlere yönelik ahlakî bir soruşturmayı farklı kavramları merkeze alarak yürütmek mümkündür. Örneğin; özgürlük, sorumluluk, vicdan, duygu vb. O kavramlardan biri de erdemdir. Erdem kavramı her ne kadar günümüz ahlak incelemelerinde biraz geri planda kalmış gözükse de modern dönem öncesi ahlak felsefesi ve düşüncesi literatüründe soruşturmaların büyük oranda bu kavram üzerinden yürütüldüğünü söyleyebiliriz.

Övgüye değer karakter özellikleri olarak erdemler, Antik felsefe gelenekleri içerisinde insan yaşamının nasıl sürdürülmesi gerektiğine ilişkin ideal anlatıların merkezinde yer almaktadır. Söz konusu anlatılarda erdemler, nihai hedef kabul edilen mutluluğa ulaşmada insana yardım edecek en önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır. Ancak erdemlerin böylesi bir vazifeyi üstlenebilmeleri ve sonuç doğurabilmeleri için eylem üretmeleri gerekmektedir. Bu açıdan failin iyi günleri, rahat zamanları ve bolluk dönemleri ile kötü günleri, zor zamanları ve darlık dönemleri arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Hatta sabır, şükür, kanaat gibi insana zorluklara karşı direnme ve ayakta kalma imkânı sağlayan birtakım erdemlerin bilfiil sergilenmelerine yönelik beklentinin ve gerekliliğin kötü günlerde daha da arttığını söylemek bile mümkündür. Afetler de insanların kötü günleri ve zor zamanlarıdır. O nedenle bazı felsefe okulları afetler dahil her türden felaketin varlığını gerçek erdem sahipleri ile böyle olmayanların arasını ayırt edebilmek için bir fırsat şeklinde değerlendirmiştir. İlgili bakış açısını en iyi temsil eden okullardan biri Stoacılık iken, böyle bir yaklaşımın ayrıntılarını metinleri ile delillendirip geliştirenler de Stoacı filozoflar olmuştur. Bu çalışmada, Stoacılığın afetleri erdemlerin sergilenmesine yönelik birer fırsat olarak değerlendiren yaklaşımına ilişkin araştırma notlarımızı paylaşacağız.

1. Stoacılığın Afete Bakışını Anlamada Anahtar Bir Kavram: *Farksız/Adiaphoros*

Antik felsefe geleneği içerisinde hayat bulan önemli, taraftar kitlesi büyük ve geniş etki alanına sahip felsefe okullarından biri Stoacılıktır.⁴ Stoacılık, diğer pek çok antik felsefe okulu gibi, insanın bu dünya yaşamı boyunca peşinde koştuğu nihai

göreceli/toplumsal/kültürel olgular olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu da yine bizlere *afetlerin insanla ilişkili olduğunu göstermektedir. Afetin toplumsallığı/kültüreliliği hususuna dair bk. Harun Çağlayan, "Afet, İmtihan ve Kötülük Bağlamında Doğa Yasaları", Tokat İlmîyat Dergisi 12/2 (Aralık 2024), 402.*

⁴ Gunnar Skirbekk ve Nils Gilje, *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, çev. Emrullah Akbaş ve Şule Mutlu (İstanbul: Üniversite Kitabevi Yayınları, T.y.), 130.

hedefin mutluluk olduğunu öne sürmüştür.⁵ Söz konusu hedefe ulaşabilmek için insanın ihtiyaç duyduğu araçlar ise erdemlerdir.⁶ Erdemlerin mutluluk açısından oynadığı temel role yönelik vurguyu esasında neredeyse tüm klasik dönem ahlak öğretileri paylaşmaktadır. Bununla birlikte, Stoacıları diğerlerinden ayıran noktalardan biri, onların erdemi mutluluğun yalnızca önemli değil aynı zamanda tek bileşeni ve vasıtası olarak kabul etmeleridir. Başka bir deyişle Stoacılara göre, yaşamında mutluluğu elde etmek isteyenler için erdemler hem gerekli hem de yeterlidir.⁷ Erdemler dışında kalan ve genel itibarıyla “dışsal iyiler” olarak adlandırılan servet, güç, sağlık, güzellik, aile, dostluk vb. şeylere gelince, bunlar varlıkları bize bağlı olan şeyler değildir.⁸ O nedenle dışsal iyilerden yoksunluğun da mutluluk üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır.

Mutluluğa erişebilme sürecine dair Stoacı öğretinin barındırdığı ve bu okulun yaklaşımını rakiplerinden ayırt etmemizi sağlayan bir başka unsur da Türkçeye *farksız/farksızlar* şeklinde tercüme edebileceğimiz *adiaphoros/adiaphora* kavramıdır. Stoacılığın ürettiği özgün kavramların başta gelenlerinden olan farksız kavramı, değişik şekillerde tanımlanmasına rağmen asıl itibarıyla içerisinde “iki yönlü”lüğü ve “iki bakımdan yönlü” lüğü barındırmaktadır. Bu çerçevede farksızlar Stoacılar tarafından “iyi ile kötü arasında bulunan”, “ne iyi ne de kötü olan”, “iyi ya da kötü yönde kullanılan”, özü itibarıyla “mutluluğa ya da mutsuzluğa yol açmayan” ya da “erdem ile erdemsizliğin ortası”nda yer alan şeyleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır.⁹

Stoacılar, farksızların bireyin mutluluğunda dolaylı bir rol oynayabileceğini ve tam da bu nedenle, mutluluğun en temel bileşeni olması hasebiyle erdemle de ilişki içerisinde olduklarını ileri sürmektedir. Bu Stoacı iddiayı daha iyi anlayabilmek için öncelikle farksızlar şeklinde nitelenen her bir olgunun/durumun insan tercihi ile irtibatlı görüldüğünü kaydetmek gerekmektedir. Tercihe konu kılınmaları, bunların

⁵ Seneca, *Mutlu Yaşam Üzerine & Yaşamın Kısıtlılığı Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, X. Baskı, 2021), 12.

⁶ Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, 2015), VII, 87-89.

⁷ İbrahim Aksu, “Erdem Mutluluk İçin Yeterli Midir? Râgıb el-İsfahânî’de Dışsal İyiler Problemi”, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları* 42 (Eylül 2020), 15-16.

⁸ Mustafa Ağaoğlu, “Stoa Felsefesinde Fizik ve Etik: Mutluluğun Yolu Olarak Stoacı Erdem”, *Özne: Felsefe Bilim ve Sanat Yazıları* 29 (Güz 2018), 84.

⁹ Melike Molacı, *On Kavramda Stoa* (İstanbul: Runik Kitap, 2021), 71; Zenon ve Kleanthes, *Stoa Felsefesinin Kuruluş Fragmanları*, drl. ve çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Albaraka Yayınları, 2021), 77.

salt kendilerinden ötürü “seçilmeye değer” kabul edilmediklerini ve ancak yol açtıkları/açacakları neticeler itibariyle tercih edilmelerinin ya da edilmemelerinin söz konusu olabileceğini göstermektedir. Çünkü Stoacılara göre neticeleri dikkate alınmaksızın salt kendisi için seçilmesi gerekenler yalnızca erdemlerdir. Farksızlar ise “erdemli yaşama katkı sağladıkları” için ve yine o katkı nispetinde tercihe şayan sayılabilecek şeylerdir.¹⁰

Farksızlar çeşitli şekillerde tasnif edilmektedir. İlgili tasniflerin en temelinde *doğallık*, *doğaya karşıtlık* ve *yansızlık* şeklindeki ayırım yer almaktadır. Doğal farksızlar erdem varlığına sundukları katkıdan ötürü de olumlu görülen şeylerdir. O nedenle bunlara, kimi durumlarda, “tercih edilen”, “kabul edilen”, “olumlu” da denilmektedir. Doğaya karşıt farksızlar ise bunların tam tersi özelliklere sahiptir. Bundan ötürü de kimi durumlarda onlar “tercih edilmeyen”, “reddedilen” ve “olumsuz” adını da almaktadır. Yansızlara gelince, bunlar da doğaya uygun olmaları ya da olmamaları herhangi bir değişiklik doğurmayan şeylerdir.¹¹ Tüm bu üç kategori de kendi içerisinde ikinci bir ayırıma tabi tutulmaktadır: Ruhla ilgili, bedenle ilgili ve dışsal şeylerle ilgili farksızlar. Ruhla ilgili farksızlar içerisinde doğal olanlar hafıza, kıvrak zekâ, yükümlülüklerin sergilenmesine olanak tanıyan zihinsel yetkinlik vb. özellikler iken doğaya karşıt olanlar da bunların tam tersine zihin geriliği, düşük zekâlık, kötü hafıza gibi özelliklerdir. Bedenle ilgili farksızlar arasında doğal olanlar ise sıhhat veya uzuvların tamlığı gibi özellikler iken, aynı şekilde, doğaya karşıt olanlar da hastalık yahut uzuv eksikliği gibi kusurlardır. Dışsal şeylerle ilgili farksızlara gelince, bunlardan doğal olanlara örnek olarak anne-babanın sağ oluşu, çocuk sahibi olma, insanların gözünde itibarlı bir konumda bulunma vb. durumlar verilebilir iken, doğaya karşıt olanlara örnek olarak da böylesi durumların yokluğu yani yetim/öksüz olma, istenmesine rağmen çocuk sahibi olamama veya insanlar nezdinde itibarsızlık verilebilir.¹²

Stoacıların farksızlar kategorisi içerisinde aldığı olgu ve niteliklerden *doğaya karşıt/olumsuz* başlığına dahil ettiklerinin insan yaşamını zorlaştırıcı unsurlar olduğu konusunda herhangi bir şüphe bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Stoacılık böylesi olgu ve nitelikler de dahil bir bütün olarak farksız kategorisini kötü de

¹⁰ Molacı, *On Kavramda Stoa*, 71-74.

¹¹ Molacı, *On Kavramda Stoa*, 73-74; Zenon ve Kleanthes, *Stoa Felsefesinin Kuruluş Fragmanları*, 77-79.

¹² Molacı, *On Kavramda Stoa*, 75-76.

görmemektedir.¹³ Erdemi mutlak iyilik olarak tanımlayan bu okul mensubu isimlere göre mutlak kötülük yalnızca erdemsizliktir.¹⁴ Erdemsizlik dışında kötü sıfatını hakiki manada hak edecek herhangi bir şey yoktur. Bizlerin gündelik yaşamında kötülük diye adlandırdığı şeyler ise sadece “görünürde kötü”dür.¹⁵ Dolayısıyla, erdem olmamalarına rağmen farksızlar kötülük olarak nitelendirilemezler. Peki, Stoacıların erdemlere/erdemsizliklere, iyiliklere/kötülüklere ve de konumuz itibarıyla en önemlisi farksızlara ilişkin çizmiş olduğu bu tablo içerisinde adına afet dediğimiz olgunun yeri neresidir?

2. Afet Kötü Değil Farksızdır!

Felsefe literatürü afeti, genellikle, ahlakî/moral kötülük-doğal/fiziki kötülük şeklinde yapılan ikili tasnif içerisinde ikinci tür kötülük kategorisine dahil etmektedir. Buna göre, ilkinin aksine doğal kötülük, insanın sebep olmadığı doğal felaketleri ifade etmektedir: Deprem, kuraklık, yangın, sel yahut tsunami gibi.¹⁶ Ancak Stoacılık, literatürdeki bu yaklaşıma istisna teşkil eden okullardan biri sayılabilir. Şöyle ki, yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Stoacılar erdem veya erdemsizlik şeklinde nitelenemeyecek böylesi afetleri kötü kategorisinde değerlendirmemektedir. O nedenle bunların altına yerleştirilebileceği üst başlık farksızlardır.

Farksızlar içerisinde doğal olanlar, doğaya karşıt olanlar ve yansızlar şeklinde üçlü bir alt ayırımın daha yer aldığını biliyoruz. İlk elde hatıra, afetlerin tercih edilmeyenler grubunda yer alabileceği gelmektedir. Ne var ki, deprem örneği üzerinden konuşacak olursak, Stoacılar açısından bunlar fiziki sebepleri olan birer doğa olayından ibarettir. Eş deyişle, doğaya uygundur. Tanrıların öfkeleriyle ya da insanların edimleriyle herhangi bir ilgileri bulunmamaktadır. Bununla birlikte, nadiren meydana gelmeleri, alışık olmamamız ve nedenlerini bilemememiz dolayısıyla bunların bizlere zorluklar çıkarmaları ve bizler üzerinde büyük dehşet

¹³ Zenon ve Kleanthes, *Stoa Felsefesinin Kuruluş Fragmanları*, 79.

¹⁴ Jon Miller, *Spinoza ve Stoacılar*, çev. Berk Utkan Atbakan (İstanbul: Albaraka Yayınları, 2021), 237; Molacı, *On Kavramda Stoa*, 71.

¹⁵ Özcan Akdağ, “Kötülük Sorunu ve Teodise”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 38 (Autumn II/2015), 476. Evrende kötülük olarak görünen şeylerin “iyiliği daha görünür kılmak için birer vesile” olduğu düşüncesine dair bk. Mustafa Günay, “İnayet Düşüncesinin Tarihsel Serüveni: Herakleitos’tan Seneca’ya”, *Özne: Felsefe Bilim ve Sanat Yazıları* 29 (Güz 2018), 142.

¹⁶ Mehmet Önal, “Kötülük Problemine Epiktetos’un Mutluluk Öğretisiyle Bakmak”, *Felsefe Dünyası* 56 (2012/2), 127.

uyandırmaları da anlaşılabilir bir durumdur.¹⁷ Böyle bakıldığında afetlerin ne “kötü” ne de “doğaya karşıt” olduklarını söyleyebiliriz. Peki, bunlar *yansızlar* grubuna dahil edilebilir mi? Bunu yapmayı engelleyen faktör, Stoacı filozofların insan yaşamındaki zorluklara ve talihsizliklere yönelik genel düşüncesidir. Onlara göre, yaşamımız esnasında başımıza gelen ve zorluk ya da talihsizlik diye adlandırmayı *tercih ettiğimiz* şeyler olsa olsa görünüşte bir zorluk ya da talihsizliktir. Bunlar esasında “daha iyinin ortaya çıkmasına” yardımcı olan ve hatta “talihliliğin bir ön hazırlığı” dahi kabul edebileceğimiz olgulardır.¹⁸ Bu açıdan bakıldığında afetler, ne olumlu/doğal/tercih edilen ne de olumsuz/doğaya karşıt/tercih edilmeyen şeylerin yer aldığı *yansızlar* grubunun¹⁹ üyesi olmaya da uygun gözükmemektedir. Şu hâlde geriye kalan tek seçenek, afetlerin *doğal/doğaya uygun farksızlar* arasında bulunmasıdır. Daha önce de belirttiği üzere *doğal farksızlar*, Stoacılar için, aynı zamanda erdem in varlığına katkı sunup erdemliliğin ortaya çıkışını destekleyen olgulardır. Nitekim afet ile erdem arasındaki ilişki de tam olarak bu noktada kendisini belli etmekte ve Stoacı yaklaşım nezdinde afetler erdemlerin sergilenmesi ve o sayede de erdemliliğin sınanması için insana sunulmuş birer doğal fırsata dönüşmektedir. Bu yaklaşımın detaylarını görebilmek için önde gelen bir Stoacı filozof olan Seneca’nın (ö. 65) açıklamalarına biraz daha yakından bakmak gerekmektedir.

3. Afet Erdem Fırsatıdır!

Seneca ilahî takdir ve kader meselelerini ele aldığı meşhur *De Providentia* adlı eserinde, Roma’da kamusal işlerin iyileştirilmesinde ve de Romalılık kimliği ile bilincinin korunmasında önemli hizmetleri/etkileri bulunan ünlü entelektüel Cato’ya (ö. MÖ 149)²⁰ dair övgü dolu satırlara yer vermekte ve Cato hakkında “bütün insanlık onun en yüce mutluluğa eriştiğini kabul etmeli”²¹ demektedir. Sonrasında da mutluluk-felaket-acı-erdem arasındaki ilişkiye dair şunları kaydetmektedir:

¹⁷ Seneca, *Doğa Araştırmaları*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Jaguar Kitap, 2014), 224. Seneca, eserin devamında depremlerin sözü edilen doğal sebebini tespit etmeye çalışmakta ve bu sebebin yer altında oluşan hava akımları olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Bk. s. 225-259.

¹⁸ Fatih Öztürk ve diğerleri, “Geç Dönem Stoa Felsefesinde Yaşam Sanatı Olarak Etik Anlayışı”, *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 3/2 (2017), 38. İyilik ve erdem peşinde koşarken insanın sıkıntılarla karşılaşabileceği ve dahası iyilik, adalet ve ölçülülük gibi yüce değerlerin böylesi sıkıntılara katlanmadan elde edilemeyeceği düşüncesine dair bk. Melike Molacı (haz.), *Musonius Rufus’tan Kalanlar*, çev. Melike Molacı (Konya: Çizgi Kitabevi, 2021), 33-34.

¹⁹ Molacı, *On Kavramda Stoa*, 73-74.

²⁰ Necmettin Bilik, “Cato ve Roma Muhafazakârlığı”, *Vakanüvis: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 9/Özel Sayı: Dr. Selma Pehlivan’a Armağan (2024), 1781-1786.

²¹ Seneca, *Tarısal Öngörü*, çev. Çiğdem Dürüşken (İstanbul: ALFA, 2. Baskı, 2017), 57.

“Refah dolu bir yaşam sıradan bir adama da nasip olur, sıradan yeteneklere de; ama ölümlülerin başına gelen felaketleri ve korkuları boyunduruk altına almak, ancak büyük adamın işidir. Gerçekten de sürgit mutlu olmak, zihinsel acı çekmeksizin bir ömür sürmek doğanın bir yanına yabancı kalmak demektir. *Büyük adamsın, ama nereden bileyim [eğer] kaderin sana erdemini hiç sergileme fırsatı tanımamışsa?*”²²

Seneca bu alıntıda birkaç noktanın altını çizmektedir. Öncelikle, yaşam süresince elde edilmiş refah ile “büyük adam” olmanın arasını ayırmaktadır. Refah sahibi olmak kendiliğinden insanı *büyüklik* sahibi yapmamaktadır. Büyüklik ancak “felaketleri ve korkuları boyunduruk altına almak” ile mümkündür. İkinci olarak Seneca, sözü edilen felaketleri, korkuları ve hatta acıları da doğallaştırmaktadır. Onları yaşamın kabul edilebilir boyutları haline getirmektedir. Bizim de vurguladığımız son cümleye geldiğimizde ise tüm bu felaket, korku ve acılar hem erdemin varlığını gösterebilmek için bir fırsat hem de büyüklik iddiasını kanıtlamak için bir imkân halini almaktadır. Öyle ki, Seneca’ya göre, böylesi fırsatların ve imkanların gelmekte geciktiğini fark eden bazıları sırf “karanlığa gömülmek üzere olan erdemlerini aydınlığa kavuşturabilmek için” kendileri bile isteye talihsizliklerin, savaşların, cesaret gösterisine ortam sağlayacak gladyatör döğüşlerinin peşinde olmuştur.²³

Seneca’nın yaşamın insana sunduğu acıları ve zorlukları erdemin varlığını ya da yokluğunu kanıtlayacak bir *imtahan* olarak görmesinin ve bu bağlamda “calamitas virtutis occasio est (felaket erdemin sergilenme fırsatıdır)”²⁴ şeklindeki meşhur sözünü etmesinin ardında yatan ana kabul, erdemin daima sınanmaya muhtaç bir olgu oluşudur: “Erdem tehlikeye açtır.”²⁵ Bizler gerçek kaptanı fırtınada, gerçek askeri de savaşta tanıyabiliriz. Zenginlik içerisinde yaşayan yoksullukla, alkışlar içerisinde yaşayan kötü şöhret ve toplum nefretiyle, bolluk içinde yaşayan yokluk durumuyla sınanmadığı sürece onun gerçek yüzünü görebilmek ve erdemine şahitlik edebilmek mümkün değildir.²⁶

Felaketin erdemi açığa çıkarıcı işlevini açıkça vurgulayan bu Stoacı bakış açısı afet-erdem ilişkisi bağlamında birkaç açıdan değerlendirilebilir. İlk olarak, afetlerin erdem üretmediği fakat yalnızca var olanı görünür kıldığı ifade edilmelidir. Afetler

²² Seneca, *Tanrısal Öngörü*, 57-59. İtalik vurgular ile [] içi ilaveler tarafımıza aittir.

²³ Seneca, *Tanrısal Öngörü*, 59.

²⁴ Seneca, *Tanrısal Öngörü*, 62-63.

²⁵ Seneca, *Tanrısal Öngörü*, 61.

²⁶ Seneca, *Tanrısal Öngörü*, 61.

erdemleri kazanma değil kazanılmış olanı sergileme fırsattır. İkinci olarak, yukarıdaki açıklamalar kimi durumlarda “felaket iyidir” şeklinde yorumlanabilecek bir ima barındırır da yalnızca bu imadan hareketle afetlerin varlığı istenilen şeyler olduğu sonucuna varabilmek mümkün değildir. Farksızlar kategorisinde yer almaları başlı başına onların iyi kabul edilmediklerini ancak belirli şartlar altında iyiliğin vesilelerine/araçlarına dönüşebileceklerini göstermektedir.

Afet gibi pek çok açıdan zorlayıcı olayların erdem gibi özünde birer karakter özelliği olan ve kendisini yalnızca eylemde belli edebilen bir şeyin varlığını ya da yokluğunu test edebilmek için uygun bir zemin sayılabileceğini ve dolayısıyla da mevcut haliyle bu Stoacı yaklaşımın sağduyuya yakın durduğunu kabul edebiliriz. Bununla birlikte, aynı yaklaşımın taşıdığı iki önemli sınırlılığa da işaret etmek gerekmektedir. Öncelikle, burada afetler başta olmak üzere tüm felaketleri yalnızca bireysel ahlak sahnesine indirgeme tehlikesi bulunmaktadır. Esasında bu tehlike, insanın karşılaştığı problemlerin çözümünü yine ve sadece insanda arama şeklinde özetlenebilecek daha genel bir Stoacı ilkenin sonucu olarak da görülebilir. Dolayısıyla, afetlerin erdemle olan ilişkisine yalnızca Stoacı bakış açısından bakıp afetleri tek tek bireyler için birer *erdemlerin sergilenme fırsatları* olarak görmekle yetinmek ve onları sadece erdem gibi var olmaları kayıtsız şartsız istenilen, mutlak iyilik sayılan niteliklerin açığa çıktığı bağlamlar şeklinde değerlendirmek afet-erdem ilişkisine ilişkin resmin tamamını görebilmek adına yanıltıcı olabilir. Bunun en temel nedeni, söz konusu yaklaşımın afetlerin ortaya çıkışını değilse de sonuçlarının yıkıcılık düzeyini etkileyen ve farklı açılardan erdemsizlik ya da kötülük dahi sayılabilecek toplumsal sebepleri, yapısal eşitsizlikleri ve kurumsal sorumluluğu göz ardı etme riski taşımasıdır.

Sınırlılık çerçevesinde değineceğimiz bir başka husus daha bulunmaktadır. Afet ve erdem diye isimlendirilen iki olgunun birbiriyle ilişkisine dair Stoacı anlatı meseleyi erdemi merkeze oturtarak ele almakta ve “erdem için afet ne anlam ifade etmektedir?” sorusunun cevabını aramaktadır. Erdem tarafından bakıldığında ise afetler erdemi açığa çıkarıcı doğal hadiseler olarak görülmektedir: Felaketler erdem fırsattır! Ancak aynı meseleyi afeti merkeze alarak soruşturmak ve benzer şekilde “afet için erdem ne anlam ifade etmektedir?” sorusunu sormak da mümkün ve hatta gereklidir. Nitekim afet tarafından bakıldığında da bu kez erdemler afetlerin yol açtığı olumsuzlukların ya bütünüyle giderilmesini ya da etkilerinin azaltılmasını sağlayabilecek araçlar olarak görülmektedir: Erdemler felaket yaralarını sarma

fırsatıdır! Ne var ki, Stoacılığın meselenin bu ikinci yönüyle hakiki manada ilgilenip ilgilenmediği ve şayet ilgilendiye bunun ne boyutta olduğu büyük bir soru olarak ortada durmaktadır. Dolayısıyla, afet-erdem ilişkisine dair çizilen Stoacı resmin bütüncül ve kapsamlı bir hale gelebilmesi için bahse konu sorunun da ayrıca incelenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, buraya kadar kaydedilenler, Stoacı düşünce açısından afetlerin biri topluma, diğeri de bireye yönelik iki işlevinin olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, afetler bir yandan topluma kimin gerçekten erdem sahibi olduğunun görülebileceği bir bağlam sunarken, öte yandan da bireye erdemlerini (ör. cesaret, kanaat, sabır, şükür, metanet, adalet vs.) önce kendine sonra da başkalarına gösterebilmesi için bir olanak sunmaktadır.

Kaynakça | References

- Ağaoğlu, Mustafa. “Stoa Felsefesinde Fizik ve Etik: Mutluluğun Yolu Olarak Stoacı Erdem”. *Özne: Felsefe Bilim ve Sanat Yazıları* 29 (Güz 2018), 77-86.
- Akdağ, Özcan. “Kötülük Sorunu ve Teodise”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 38 (Autumn II/2015), 473-480.
- Aksu, İbrahim. “Erdem Mutluluk İçin Yeterli Midir? Râgıb el-İsfahânî’de Dışsal İyiler Problemi”. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları* 42 (Eylül 2020), 11-35.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2005.
- Bilik, Necmettin. “Cato ve Roma Muhafazakârlığı”. *Vakanüvis: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 9/Özel Sayı: Dr. Selma Pehlivan’a Armağan (2024), 1779-1809.
- Çağlayan, Harun. “Afet, İmtihan ve Kötülük Bağlamında Doğa Yasaları”. *Tokat İlimiyat Dergisi* 12/2 (Aralık 2024), 396-409.
- Günay, Mustafa. “İnayet Düşüncesinin Tarihsel Serüveni: Herakleitos’tan Seneca’ya”. *Özne: Felsefe Bilim ve Sanat Yazıları* 29 (Güz 2018), 133-148.
- Laertios, Diogenes. *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*. çev. Candan Şentuna. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, 2015.
- Miller, Jon. *Spinoza ve Stoacılar*. çev. Berk Utkan Atbakan. İstanbul: Albaraka Yayınları, 2021.
- Molacı, Melike (haz.). *Musonius Rufus’tan Kalanlar*. çev. Melike Molacı. Konya: Çizgi Kitabevi, 2021.
- Molacı, Melike. *On Kavramda Stoa*. İstanbul: Runik Kitap, 2021.
- Önal, Mehmet. “Kötülük Problemine Epiktetos’un Mutluluk Öğretisiyle Bakmak”. *Felsefe Dünyası* 56 (2012/2), 126-146.
- Öztürk, Fatih ve diğ.leri. “Geç Dönem Stoa Felsefesinde Yaşam Sanatı Olarak Etik Anlayışı”. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 3/2 (2017), 31-39.
- Seneca. *Doğa Araştırmaları*. çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: Jaguar Kitap, 2014.

- Seneca. *Mutlu Yaşam Üzerine & Yaşamın Kısıtlılığı Üzerine*. çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, X. Baskı, 2021.
- Seneca. *Tanrısal Öngörü*. çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: ALFA, 2. Baskı, 2017.
- Skirbekk, Gunnar ve Gilje, Nils. *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*. çev. Emrullah Akbaş ve Şule Mutlu. İstanbul: Üniversite Kitabevi Yayınları, T.y.
- Zenon ve Kleanthes. *Stoa Felsefesinin Kuruluş Fragmanları*. drl. ve çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: Albaraka Yayınları, 2021.